

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของครูอนามัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของครูอนามัย และเพื่อเปรียบเทียบปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามตัวแปรขนาดของโรงเรียน โดยใช้ประชากรซึ่งเป็นครูที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 427 คน โดยแบ่งเป็นครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ 97 คน ครูในโรงเรียนขนาดกลาง 123 คน และครูในโรงเรียนขนาดเล็ก 207 คน

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มประชากรซึ่งเป็นครูที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 427 คน ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจำนวน 406 ฉบับ จากโรงเรียนขนาดใหญ่ 91 ฉบับ โรงเรียนขนาดกลาง 116 ฉบับ และโรงเรียนขนาดเล็ก 199 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.08 แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เพื่อทดสอบความมีนัยสำคัญ และทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's test) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เอส พี เอส เอส เอ็กซ์ (SPSSX) จากสถาบันบริการคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครูอนามัยโรงเรียน

สถานภาพทั่วไปของกลุ่มประชากร พบว่า ครูอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 86.00 และมีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไปร้อยละ 40.40 ครูผู้ศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าร้อยละ 86.20 ครูร้อยละ 72.30 ศึกษาสาขาวิชาเอกอื่น ๆ เช่น ประถมศึกษา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คหกรรม สังคมศึกษา คณิตศาสตร์

และวิทยาศาสตร์ แต่มีครูสาขาวิชาเอกสุขศึกษา และสาขาวิชาเอกพลศึกษา ร้อยละ 16.00 และ 11.70 ตามลำดับ ครูส่วนใหญ่ร้อยละ 51.70 มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในตำแหน่งครูอนามัย โรงเรียนต่ำกว่า 5 ปี มีครูที่ทำหน้าที่ครูอนามัยโรงเรียนแล้วยังทำการสอนประจำวิชา ร้อยละ 96.30 นอกจากนี้ยังพบว่าครูร้อยละ 58.60 เคยผ่านการศึกษารีบบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับ โครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนมาแล้ว และยังพบว่า ครูเป็นผู้จัดดำเนินงานและเป็นกรรมการโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียน ร้อยละ 84.50 และ 87.20 ตามลำดับ

2. ปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด กรุงเทพมหานคร

2.1 การจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา

มีปัญหาอยู่ที่ระดับน้อยทุกกิจกรรม คือ การสอนทันตสุขภาพและการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อสนับสนุน การให้ความรู้ทันตสุขภาพ การเผยแพร่ทันตสุขภาพการจัดป้ายนิเทศและการจัดนิทรรศการ การจัดหาและดูแลรักษาเครื่องมือและเวชภัณฑ์ทางทันตกรรม การจัดกิจกรรมการแปรงฟันใน โรงเรียน การจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ในโรงเรียน การจัดหาแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ใน โครงการทันตสุขภาพ การควบคุมอาหารที่มีผลเสียต่อทันตสุขภาพ การเฝ้าระวังทันตสุขภาพในเด็ก วยประถมศึกษา การบริการทันตบำบัดเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยไปสถานทันตบำบัด และการฟื้นฟู ทางทันตสุขภาพ

2.2 เมื่อพิจารณาปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียน ประถมศึกษา ทั้ง 3 ขนาด พบว่ามีปัญหาอยู่ที่ระดับมาก จำนวน 3 ข้อ คือ

- (1) โรงเรียนขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรมที่ใช้ในการบำบัดรักษา โรคช่องปากและฟันของนักเรียน
- (2) ครูไม่ได้รับการอบรมในการใช้เครื่องมือช่วยตรวจเพื่อการบำบัด เบื้องต้น
- (3) ครูไม่มีเวลาในการตรวจทันตสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของอาการที่ เกิดขึ้นในช่องปาก

เมื่อศึกษาปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียน ตามขนาดของ โรงเรียน พบว่า

2.2.1 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่มีปัญหาการจัดดำเนินงาน
โครงการทันตสุขภาพ อยู่ในระดับมาก จำนวน 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ

- (1) โรงเรียนขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรมที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคช่องปาก และฟันของนักเรียน
- (2) ครูไม่ได้รับการอบรมในการใช้เครื่องมือช่วยตรวจเพื่อการบำบัดเบื้องต้น
- (3) ครูขาดการชักจูงให้เด็กนักเรียนใส่ฟันปลอมหลังจากถอนฟันไปแล้ว เพื่อให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพในช่องปากที่ปกติและสมบูรณ์แข็งแรง
- (4) ครูไม่มีเวลาในการตรวจทันตสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของอาการที่เกิดขึ้นในช่องปาก
- (5) ครูขาดคู่มือครู หรือแผนการสอนทันตศึกษา
- (6) โรงเรียนขาดอุปกรณ์ประกอบการสอนทันตศึกษา เช่น รูปภาพ ภาพพลิก สไลด์ แผนภูมิ หุ่นจำลอง
- (7) โรงเรียนขาดการจัดให้มีการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวันครบทุกชั้นเรียน

นอกนั้นมีปัญหาอยู่ระดับน้อยและอยู่ระดับน้อยที่สุดหรือไม่มีปัญหาเลย

2.2.2 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางมีปัญหาการจัดดำเนินงาน
โครงการทันตสุขภาพอยู่ระดับมาก จำนวน 4 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

- (1) โรงเรียนขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรมที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคช่องปาก และฟันของนักเรียน
- (2) ครูไม่มีเวลาในการตรวจทันตสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของอาการที่เกิดขึ้นในช่องปาก
- (3) ครูไม่ได้รับการอบรมในการใช้เครื่องมือช่วยตรวจเพื่อการบำบัดเบื้องต้น
- (4) ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะนำข้อมูลในบัตรบันทึกสุขภาพประจำตัวนักเรียนมารวบรวมและวิเคราะห์ปัญหา

นอกนั้นมีปัญหาอยู่ระดับน้อยและอยู่ระดับน้อยที่สุดหรือไม่มีปัญหาเลย

2.2.3 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กมีปัญหาการจัดดำเนินงาน
โครงการทันตสุขภาพอยู่ระดับมาก จำนวน 7 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

- (1) โรงเรียนขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรมที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคช่องปาก และฟันของนักเรียน
  - (2) ครูไม่ได้รับการอบรมในการใช้เครื่องมือช่วยตรวจเพื่อการบำบัดเบื้องต้น
  - (3) ครูไม่มีเวลาในการตรวจทันตสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของอาการที่เกิดขึ้นในช่องปาก
  - (4) โรงเรียนขาดอุปกรณ์ประกอบการสอนทันตสุขภาพ เช่น รูปภาพ ภาพพลิก สไลด์ แผนภูมิ หุ่นจำลอง
  - (5) ครูขาดคู่มือครู หรือแผนการสอนทันตสุขภาพ
  - (6) ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะนำข้อมูลในบัตรบันทึกสุขภาพประจำตัวนักเรียนมารวบรวมและวิเคราะห์ปัญหา
  - (7) ครูขาดการชักจูงให้เด็กนักเรียนใส่ฟันปลอมหลังจากถอนฟันไปแล้ว เพื่อให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพในช่องปากที่ปกติและสมบูรณ์แข็งแรง
- นอกนั้นมีปัญหาอยู่ที่ระดับน้อย และอยู่ที่ระดับน้อยที่สุดหรือไม่มีปัญหาเลย

3. การเปรียบเทียบปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา ตามตัวแปรขนาดของโรงเรียนพบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาไม่แตกต่างกัน ยกเว้นปัญหาดังต่อไปนี้ คือ

3.1 ปัญหาการจัดกิจกรรมการแปรงฟันในโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็กมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

3.2 ปัญหาการจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ในโรงเรียนพบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดกลาง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง

3.3 ปัญหาการส่งต่อผู้ป่วยไปสถานทันตบำบัดในโรงเรียนพบว่า โรงเรียนขนาดกลางกับโรงเรียนขนาดเล็ก มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิจัยเรื่อง ปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียน ประถมศึกษา ผู้วิจัยได้อภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญที่มีปัญหาอยู่ที่ระดับมากคือ

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนทั้งสามขนาด มีปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ที่ระดับมาก ในเรื่องโรงเรียนขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรมที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคช่องปากและฟันของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากการสำรวจทันตสุขภาพของเด็กวัยประถมศึกษามีปัญหาโรคช่องปากและฟันมากเป็นอันดับหนึ่งมากกว่าร้อยละ 80 (กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย, 2528) จึงทำให้มีความจำเป็นต้องใช้เวชภัณฑ์ในการบำบัดทางทันตกรรมแก่เด็กวัยประถมศึกษาเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางทันตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมคิด รักษาสัตย์ และคณะ (2526) ที่พบว่า การจัดบริการอนามัยของโรงเรียนประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ในเรื่องการจัดเวชภัณฑ์สำหรับการปฐมพยาบาลอยู่ในระดับที่ควรแก้ไขและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ งามทรัพย์ เทชะบำรุง (2530) ที่พบว่า ครูต้องการให้มียาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็นสำหรับปฐมพยาบาล และการรักษาพยาบาลอย่างเพียงพอมากที่สุด ส่วนปัญหาเรื่องครูไม่ได้รับการอบรมในการใช้เครื่องมือช่วยตรวจเพื่อการบำบัดเบื้องต้น เนื่องจากมีครูที่ยังไม่ได้รับการอบรมในโครงการทันตสุขภาพมีมากกว่าร้อยละ 41 จึงทำให้ครูไม่สามารถจะใช้เครื่องมือช่วยตรวจและให้การบำบัดเบื้องต้นได้ นอกจากนี้ปัญหาที่ครูไม่มีเวลาในการตรวจทันตสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของอาการที่เกิดขึ้นในช่องปากนั้นพบว่า ครูอนามัยโรงเรียนส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่สอนประจำวิชาด้วย มากกว่าร้อยละ 96 จึงทำให้ครูอนามัยไม่มีเวลาพอที่จะตรวจสุขภาพเพื่อหาสาเหตุของสุขภาพช่องปากได้

1.2 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ มีปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนอยู่ที่ระดับมาก คือ โรงเรียนขาดการจัดให้มีการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันครบทุกชั้นเรียน ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็กมีปัญหาเรื่องเดียวกันนี้อยู่ที่ระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจากว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 800 คนขึ้นไป แต่มีครูที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนเพียง 1 คน แต่กิจกรรมการบริการสุขภาพนั้นมีหลากหลายอย่างที่ต้องรับผิดชอบจึงทำให้ไม่สามารถจะจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียนได้อย่างทั่วถึง ส่วนโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็กมีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 400 คน ในโรงเรียนขนาดเล็ก และ 401-800 ในโรงเรียนขนาดกลาง แม้ว่าจะมีครูอนามัยเพียงคนเดียว

แต่นักเรียนที่ครูให้บริการทางสุขภาพ มีจำนวนไม่มากจนเกินไปที่ครูอนามัยโรงเรียนจะจัดบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้มีปัญหายุ่งยากอยู่ที่ระดับน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

1.3 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก มีปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนอยู่ที่ระดับมาก คือ ครูขาดคู่มือครู หรือแผนการสอนทันตสุขภาพ และโรงเรียนขาดอุปกรณ์ประกอบการสอนทันตสุขภาพ เช่น รูปภาพ ภาพพลิก สไลด์ แผนภูมิ หุ่นจำลอง ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางมีปัญหาในเรื่องเดียวกันนี้อยู่ที่ระดับน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการไปสัมภาษณ์ทันตแพทย์ที่มีส่วนรับผิดชอบโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนกองทันตสาธารณสุข สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ได้ให้การสนับสนุนทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี แต่ยังมีปริมาณไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอนทันตสุขภาพ นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังขาดทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ ทั้งด้านการใช้และการผลิตสื่อจึงทำให้กระบวนการเรียนการสอนไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (กองวิชาการ สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร, 2531) ซึ่งจากผลการวิจัยจะพบว่า ครูอนามัยโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่และขนาดเล็กมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีน้อยกว่าโรงเรียนขนาดกลาง อีกทั้งโรงเรียนขนาดกลางมีครูที่จบสาขาวิชาเอกสุขภาพ ร้อยละ 22.80 ซึ่งมีมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กที่มีครูสุขภาพเพียง ร้อยละ 16.90 และ 11.60 ตามลำดับ นอกจากนี้ครูอนามัยโรงเรียนในโรงเรียนขนาดกลางยังได้รับการศึกษาหรืออบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการทันตสุขภาพและร่วมเป็นกรรมการโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนมากกว่าโรงเรียนทั้งสองขนาด จึงทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการที่ผลิตสื่อหรืออุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ถึงแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนในเรื่องสื่อการเรียนการสอนในปริมาณไม่เพียงพอที่จะประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นจึงทำให้โรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาอยู่ที่ระดับน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก สำหรับปัญหาขาดการชักจูงให้เด็กนักเรียนใส่ฟันปลอมหลังจากถอนฟันไปแล้ว เพื่อให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพในช่องปากที่ปกติและสมบูรณ์แข็งแรงที่เป็นปัญหาอยู่ที่ระดับมากในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ทั้งนี้เนื่องจากผลการวิจัย ครูโรงเรียนขนาดกลางส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการทันตสุขภาพ มีวุฒิปริญญาตรี และยังจบสาขาวิชาเอกสุขภาพ เป็นจำนวนมากจึงมีความรู้ความเข้าใจในการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพได้เป็นอย่างดีที่จะให้ความรู้และแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตัว เพื่อให้สุขภาพปากและฟันของนักเรียนสมบูรณ์แข็งแรงได้เป็นอย่างดี จึงทำให้โรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาน้อยกว่าโรงเรียนทั้งสองขนาด

1.4 โรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ที่ระดับมาก คือ ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะนำ

ข้อมูลในบัตรบันทึกสุขภาพประจำตัวนักเรียนมารวบรวมและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเดียวกันนี้อยู่ที่ระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจากว่ากิจกรรมการบริการสุขภาพนั้นมีหลายด้านด้วยกัน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าครูโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก ยังต้องสอนประจำวิชามากถึงร้อยละ 96.50 และ 97.50 ตามลำดับ จึงทำให้ครูไม่มีเวลา

2. การเปรียบเทียบปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา ที่มีขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก จากผลการวิจัยพบว่า

2.1 ปัญหาการจัดกิจกรรมการแปรงฟันในโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็ก มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากโรงเรียนขนาดใหญ่มีจำนวนนักเรียนมากแต่มีครูที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนเพียงโรงเรียนละ 1 คน เท่านั้น ดังนั้นสัดส่วนระหว่างครูอนามัยโรงเรียนกับจำนวนนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบของครูอนามัยโรงเรียนจึงแตกต่างกัน นอกจากนี้ครูอนามัยโรงเรียนยังมีเวลาไม่เพียงพอในการดำเนินงานกองทุนแปรงสีฟัน ยาสีฟันในโรงเรียน และติดตามนักเรียนให้ทำความสะอาดฟันทุกครั้งหลังรับประทานอาหาร เนื่องจากครูอนามัยต้องทำหน้าที่ให้บริการสุขภาพในโรงเรียนแล้วยังจะต้องทำหน้าที่สอนประจำวิชาอีกด้วย จึงทำให้โรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาการจัดกิจกรรมการแปรงฟันในโรงเรียนมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

2.2 ปัญหาการจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ในโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากโรงเรียนขนาดใหญ่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 800 คนขึ้นไปกับการที่ครูอนามัยจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ได้ครบทุกคนคงเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ครูอนามัยโรงเรียนยังขาดอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สนับสนุนการอมน้ำยาฟลูออไรด์ในโรงเรียน ซึ่งต้องใช้เป็นจำนวนมากจึงทำให้ขาดการจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ทุก 2 สัปดาห์ต่อครั้งติดต่อกันอย่างต่อเนื่องตลอดการศึกษาชั้นประถมศึกษา จึงทำให้โรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาการจัดให้นักเรียนอมน้ำยาฟลูออไรด์ในโรงเรียนมากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง

2.3 ปัญหาการส่งต่อผู้ป่วยไปสถานทันตบำบัด พบว่า โรงเรียนขนาดกลางกับโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดเล็ก

มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ห่างไกลจากชุมชน ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่กระจัดกระจายอยู่ตามชานเมือง ซึ่งอาจอยู่ไกลศูนย์บริการสาธารณสุข การคมนาคมไม่สะดวกในการนำนักเรียนไปรับการรักษาทางทันตกรรม และขาดการประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการที่จะส่งต่อนักเรียนไปรับการรักษาพยาบาล นอกจากนี้จากผลการวิจัยยังพบว่ามีครูอนามัยโรงเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก ไม่ได้รับการศึกษาหรืออบรมเพิ่มเติมถึงร้อยละ 45.70 ซึ่งทำให้มีปัญหาในการส่งต่อผู้ป่วยไปสถานทันตบำบัด เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ได้ประสานงานกับศูนย์บริการสาธารณสุข ดังนั้นจึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาการส่งต่อผู้ป่วยไปสถานทันตบำบัดมากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. สำนักงานการศึกษา ควรจัดหาและเวทีกัมภ์ สำหรับรักษาพยาบาลทางทันตกรรมให้มากยิ่งขึ้นและมีเพียงพอสำหรับใช้บำบัดรักษาเบื้องต้นในทางทันตกรรม
2. กองทันตสาธารณสุขควรร่วมมือกับสำนักงานการศึกษา จัดให้มีการอบรมโครงการทันตสุขภาพแก่ครู ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ยังไม่เคยได้รับการอบรมหรือครูที่เคยได้รับการอบรมไปแล้วควรได้รับการอบรมเพิ่มเติมความรู้ใหม่ ๆ และควรมีการติดตามนิเทศงานโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนด้วย
3. ในโรงเรียนขนาดใหญ่ควรจัดให้มีคณะกรรมการทันตสุขภาพโดยให้มีครูประจำชั้นเข้ามีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการโครงการทันตสุขภาพในโรงเรียนอีกด้วย เพื่อช่วยเฝ้าระวังทางทันตสุขภาพของเด็กนักเรียนได้ทั่วถึง
4. โรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกลศูนย์บริการสาธารณสุข ควรจะประสานงานกับศูนย์บริการสาธารณสุข เพื่อส่งต่อนักเรียนไปรับการรักษาต่อให้ได้รับความสะดวกและรวดเร็ว
5. ควรมีการประสานงานระหว่างครูอนามัยกับครูประจำชั้นในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก นำข้อมูลปัญหาทางสุขภาพของเด็กจากบัตรบันทึกสุขภาพมาวิเคราะห์ปัญหาทันตสุขภาพของเด็กนักเรียน

6. ควรมีการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับกองวิชาการ สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร และงานอนามัยโรงเรียน กองส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานมัย กรุงเทพมหานคร เพื่อให้การสนับสนุนทางด้านคู่มือครู ตำรา เอกสาร และอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทัศนศึกษาให้กับโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ทุกเขตการศึกษาในประเทศไทย เพื่อที่จะให้งานวิจัยเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ควรจะได้ทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษากลุ่มตัวอย่างครูในโรงเรียนและนักเรียน เพื่อนำมาปรับปรุงการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการในการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียนต่อไป เพื่อให้ช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการได้ดียิ่งขึ้น

3. ควรทำการวิจัยเปรียบเทียบปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ที่อยู่ในเขตเมืองและนอกเขตเมือง ซึ่งตัวแปรดังกล่าวอาจมีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษา เนื่องจากพบว่าปัญหาทัศนศึกษาของเด็กนักเรียนที่อยู่ในเขตเมืองและนอกเขตเมืองแตกต่างกัน

4. การเก็บข้อมูลการวิจัยปัญหาการจัดดำเนินงานโครงการทัศนศึกษา นอกจากจะใช้แบบสอบถามแล้ว ควรจะเก็บข้อมูลโดยวิธีการใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ครูที่รับผิดชอบงานโครงการทัศนศึกษาในโรงเรียน เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลในการจัดดำเนินงานทุกด้านที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น